FROM THE HISTORY OF ROMANIAN CULTURE : NICOLAE IORGA : HISTORICAL AND LITERARY PORTRAIT

Roxana-Oana MÎNDRU
"Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract : A personality like the kind of the Romanian historian and cultural pillar Nicolae Iorga, needs no introduction. His various interests in different fields, along with his life work that spanned six decades and produced over twenty thousand articles and one thousand and two hundred books in fields like history, literary criticism, history of literature and many others, are one of the greatest works of the 20th century. Born in an era when the Romanian modernism was barely in its initial phases, Iorga dedicated his whole life, as a writer, historian and later politician to the modernisation and evolution of the Romanian society. Known as „the teacher of the people", his simple life style, encyclopedic personality and honest public persona are responsible for surrounding him with a downright mythical aura. Not only in his own country, but internationally too, he was renowned as a historian of Byzantium but also as a specialist in the history of South-Eastern Europe. He used this fame to work towards his life goal: making Romania known throughout the world. His numerous conferences and seminaries played an important role in the international acknowledgment of the unification of the Romanian provinces, after the First World War. Internally, he promoted a national cultural revolution, to fill in the structures taken from the Occidental world, in the eve of Romanian modern era. Despite conflicts with other important Romanian cultural figures, conflicts generated by his legendary temper and inability to take criticism, his role as one of the artisans of the modern Romanian society cannot be denied. Beyond the myth lies the man, who is just as complex and fascinating as the legend created around him by his contemporaries.

Keywords: sociology of literature, portrait, cultural history, transdisciplinarity, literature.

Dincolo de figura impozantă a istoricului şi a personalităţii sale enciclopedice, imaginea pe care Iorga o invocă este cea a unui titan. Un Titan prăfuit şi învechit, însă. La fel ca tomurile sale care adună azi praf prin biblioteci şi librarii, Iorga a fost dat uneori la o parte de contemporani şi urmaşi asemenea, împins în plan secund, denunţat chiar pentru o lipsă de „modernism", un refuz „de adaptare la epocă". A fost acuzat că în ciuda talentului său inegalabil şi a muncii sale sisifice din domeniul cercetării istorice, literare sau pur documentaristice, în viaţa personală dar şi în cea profesională, ar fi ales să se înconjoare de mediocrităţi, refuzând sistematic susţinerea şi intrând frecvent în conflict cu tinerele talente ale epocii, care încercau să îşi facă debutul literar, istoric, critic sau eseistic, deoarece aceştia reprezentau un nou curent (modernismul) pe care Iorga nu-l agreea deloc.

Sămănătorist prin formaţie şi alegere, s-a spus adesea despre Iorga că a refuzat cu încăpăţânare valul modernist şi a pus beţe în roate acelor intelectuali care se erijaseră în membrii sau protectori ai curentului modernist. A fost văzut ca un monolit învechit, care refuza schimbarea, o vedea ca pe ceva negativ şi prefera o împietrire a valorilor, mentalităţilor şi proceselor sociale.

Contrariul acestor acuzaţii îl dovedesc însă nu numai numeroase afirmaţii din lucrările sale de baza, pe care le voi analiza pe larg în prezentarea mea, ci şi munca de o viaţă a acestuia, poziţia de istoric al culturii în care s-a erijat, precum şi rolul masiv pe care l-a jucat

BDD-A22184 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:44 UTC)

atât în viaţa politică cât şi în cea intelectuală a epocii sale. Iorga a fost, dincolo de toate, un creator de cultura şi, mai ales, o imagine a epocii sale. Un creator de modernitate şi un exponent al acesteia. Desi s-a opus repetat schimbarii, el a reprezentat schimbarea însăşi.

Nicolae Iorga este fără îndoială un nume care nu mai are nevoie de aproape nici o prezentare, unul dintre numele cu greutate pentru tot ceea ce a însemnat istoria culturală românească. Istoric, publicist, critic literar, memorialist, poet, om politic, personalitate enciclopedică, dar mai presus de toate, una din cele mai mari valori pe care le-a dat cultura română. Personalitatea lui Iorga, spre deosebire de alţi mari oameni de cultură români, nu a intrat niciodată într-un con de umbră, deşi a fost uneori dat la o parte sau a stat ascuns sub straturi grele de praf, pe rafturile bibliotecilor şi librăriilor.

Motivul este unul destul de simplu: cultura şi modernitatea românească, aşa cum există ele astăzi, au fost masiv influenţată de mintea, faptele şi scrierile lui Iorga, într-atât încât a-l ignora ar însemna să ignorăm o parte cheie din propria noastră istorie naţională. Desigur, Iorga nu este nici pe departe uşor de abordat. Nici viaţa, nici opera, nici faptele sale nu se desfac cu uşurinţă în faţa celui care s-a angajat într-un demers de cunoaştere a marelui om de cultură.

Fie că vorbim de istoria sa personală, de cariera sa politică, de opera sa, de personalitatea sa sau chiar de circumstanţele morţii sale, fiecare dintre aceste discuţii e menită să stârnească ample controverse şi polemici. De la simpatiile sale naţionaliste, la deciziile mai puţin bune luate ca om politic, până la conflictele personale avute cu diverşi oameni politici sau tovarăşi scriitori, toate reprezentă iţele unei istorii personale ţesute strâns şi care nu se va desfăşura niciodată în faţa ochilor noştri dacă vom dori să urmărim un singur fir al acesteia.

Familia Iorga provenea din lumea grecească din insula Kafalonia (Chefalonia), deşi acest lucru nu este absolut clar. S-ar putea să fi venit din partea continentală, aflată lângă insulele ioniene. Tatăl lui Iorga, Nicu Iorga, a fost la rândul său fiul unui apreciat avocat, care a făcut carieră încă de tânăr. Nicu Iorga era neobişnuit de puternic şi avea un temperament deosebit de violent. S-a căsătorit la 23 de ani cu Zulnia Arghiropol, pe care o răpise de la părinţi în ciuda protestelor tatălui său, avocatul Costache, care colindase pe la toţi preoţii şi ierarhii din împrejurimi să le ordone să nu-l căsătorească pe fiul său cu o „persoană necunoscută”[1].

Nicolae Iorga se naşte pe 17 ianuarie 1971 la Botoşani, copilul Zulniei Arghiropol şi a lui Nicu Iorga, nepotul marelui avocat, Costache Iorga[2].

Iorga şi-a început educaţia acasă şi la vârsta de 4 ani ştia deja să scrie şi să citească. Legăturile lui Iorga cu cărţile vor deveni o poveste romantică de-o viaţă. Despre sine, Iorga spune: „Eu n-am învăţat a ceti şi a scrie: sânt lucruri care mi-au venit de la sine. Nu-mi aduc aminte de nici un ceas de pregătire pedagogică pentru a descoperi literele, pentur a le îmbina în silabe, care pe urmă să îmi dea cuvântul. Poate de aceea nici cugetarea mea nu a pornit de la măruntele elemente prime ale unei desfaceri nenaturale, ca să ajungă apoi, târându-se, la ultimele rezultate (...). M-am deprins astfel să încerc să îndrăznesc, să risc. Desigur e ceva din acest întâi făcut pe seama mea în toată această însuşire a limbilor străine pe care am făcut-o fără gramatică şi fără dicţionar, îndată ce şcoala m-a lăsat din ghearele ei, care prinde orice aripă şi o omoară.”[3].

Nu trebuie să fim surprinşi de faptul că şcoala primară, gimaziul şi liceul nu i-au oferit, nici dragoste nici mândrie acestuia. Era cu mult înaintea celor de vârsta sa şi tot timpul singuratic. Sistemul de învăţământ a fost pentru Iorga o experienţă chinuitoare. După absolvirea şcolii primare, Iorga se înscrie la liceu (Gymnasium). Îşi însuşeşte cu uşurinţă

[1] Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga,* Editura Tineretului, Bucureşti, 1968, p. 9.
[2] Nicholas M. Nagy-Talavera, *N. Iorga-o biografie,* Institutul European, Bucureşti, 1999, pp. 44-45.
[3] Nicolae Iorga, *O viaţă de om aşa cum a fost,* Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 9.

BDD-A22184 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:44 UTC)

materiile, fiind auto-didact. O vizită a primului ministru, bătrânul Ion Brătianu (pe care Iorga îl numea în particular „bătrânul şi tiranicul vornic") a făcut o puternică impresie asupra acestuia[4].

Îşi petrecea vacanţele de vară la unchiul său Manole, fratele Zulniei, care era editorul unui ziar provincial, *Românul*, la care Iorga îşi face debutul la doar 12 ani. Datorită bibliotecii unchiului său, Iorga face cunoştintă cu marii scriitori francezi: Zola, Daudet, Baudelaire, Maupassant şi mulţi alţii. La fel, ca şi în şcoala primară, nu îi este uşor nici la liceu şi intră în dese conflicte cu profesorii sau cu regulamentele de ordine interioară. Este mai întâi exmatriculat pentru că refuză să salute în mod repetat un profesor. Familia sa intervine şi este transferat la *Liceul Naţional* din Iaşi. Aici, intră în conflict cu pedagogul internatului unde locuia şi este exmatriculat din nou. Reuşeşte să îşi termine studiile la o şcoală particulară, luându-şi bacalaureatul la vârsta de 17 ani şi jumătate[5].

În aceşti ani, Iorga îşi făureşte propria viziune naţionalistă, precum şi ceea ce va deveni atitudinea sa anti-clericală, cu precădere anti-ortodoxă, susţinînd că ortodoxia nu este altceva decât o formă fără conţinut[6].

În toamna lui 1888, la 17 ani şi jumătate, intră ca bursier la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi, secţia Istorie şi Litere. Intră în legătură cu profesorul Vârgolici, educat la Madrid, care este şi primul traducător în limba română a lui *Don Quijote* şi care îi va facilita accesul la nenumărate opere europene. Iorga devine interesat de limbile străine, intensificând studiul germanei, francezei, greacăi, latinei şi italianei. În această perioadă scrie articole pentru *Lupta*, *Convorbiri Literare* (revista societăţii *Junimea*), pentru periodicul socialist *Contemporanul* şi pentru revista ieşeană *Arhiva*. În perioada studenţiei sale, Iorga scrie mai mult în domeniul istoriei, decât în cel al literaturii. Cursurile şi examenele le trece cu uşurinţă, dar este în continuare singuratic şi izolat. Tot în anii de studenţie îl întâlneşte pe A. C. Cuza, de care va fie legat cu o relaţie, fie de prietenie, fie de duşmănie, pentru tot restul vieţii sale[7].

Urmând cursurile Universităţii din Iaşi timp de un an şi câteva luni, Iorga şi-a prezentat teza, sub îndrumarea lui Xenopol, o teză privind politica lui Mihai Viteazul. Deoarece nu mai avea bursă, veşnicele dificultăţi financiare l-au urmărit. Obţine un post de profesor de latină la un liceu din Ploieşti. Nu va preda *de facto* acolo, dar urma să aibă un venit. Prin sprijinul protectorului său, Xenpol şi cel al primului ministru, Theodor Rosetti, Iorga primeşte o bursă itinerantă de două luni în Italia. Protectorii săi, printre care şi academicianul Alexandru Odobescu, se străduiau să îi obţină o bursă la una din universităţile importante din Europa[8].

Se căsătoreşte nesăbuit la doar 18 ani şi jumătate cu Maria Tasu, o decizie pripită despre care Iorga spune că „am plătit mai târziu cu o mulţime de suferinţe şi durere"[9].

Pleacă cu tânăra sa soţie (de numai 17 ani) în Italia. Viitorul naţionalist latin oriental cu rădăcini greceşti şi viitorul bizantolog de renume internaţional, a găsit la Veneţia legătura clasică dintre Bizanţ şi lumea latină, dintre Occident şi Levant. De la Veneţia, tânărul cuplu pleacă la Padova, unde Iorga îşi începe cercetările despre Şerban Vodă Cantacuzino[10].

Întors din Italia, Iorga va frecventa cercurile intelectuale din Bucureşti, în care fusese introdus de socrul său, Vasile Tasu, membru al societăţii Junimea. Îi este prezentat lui

[4] N. M. Nagy-Talavera, *op. cit.*, pp. 45-46.
[5] *Ibidem*, pp. 45-47.
[6] N. Iorga, *op.cit.*, p. 105.
[7] N. M. Nagy-Talavera, *op. cit.*, pp. 49-51.
[8] *Ibidem*, p. 50.
[9] N. Iorga, *op. cit.*, p. 170.
[10] N. M. Nagy-Talavera, *op. cit.*, pp. 50-53.

BDD-A22184 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:44 UTC)

Caragiale, Vlahuţă şi Delavrancea şi face cunoştinţă în treacăt cu Alecsandri. Iorga, ca şi Eminescu, a fost puternic influenţat de critica junimistă, după cum au fost influenţaţi si Constantin Rădulescu-Motru şi Simion Mehedinţi. În această perioadă, Iorga a avut câteva contacte cu mişcarea populistă larg răspândită, poporanismul. El a susţinut ideea poporanistă, în privinţa artelor şi literaturii, deşi respingea cea mai mare parte a ideilor sociale şi politice ale mişcării. Junimismul era mai aproape de ideile sale politice, dar respingea concepţiile junimiste despre artă. Deşi iniţial nu a adoptat ideile lui Eminescu, aceastea vor ajunge însă să stea la baza conceptului de naţiune a lui Iorga. Înţelegerea mesajului lui Eminescu a fost pentru Iorga „un trăsnet revelator, o experienţă transcendentală, ca şi cum a venit din altă lume”[11].

După câteva turnee de familiarizare cu lumea intelectuală bucureşteană, Iorga, care obţinuse cu sprijinul lui Odobescu şi Xenopol o bursă, pleacă cu soţia sa peste hotare, pentru o perioadă de trei ani de studii şi cercetare. El merge la Paris, unde se înscrie la Şcoala Practică de Studii Superioare şi se stabileşte în Cartierul Latin. Este însă izolat şi duce o viaţă austeră. În această perioadă, publică mai multe articole în *Revista Istorică*, *Revista Critică* şi la *Revista Orientului Latin*. Charles Langlois joacă un rol decisiv în studiile lui Iorga, sfătuindu-l să scrie un studiu despre Philippe de Mézières . După Paris, soţii Iorga pleacă la Berlin, unde acesta adună documente referitoare la istoria românilor din arhive şi biblioteci. A găsit mai multe documente la Leipzig. De la Berlin, pleacă la Innsbruck şi de acolo înapoi la Veneţia, să consulte arhivele dogilor şi apoi pe cele de la Milano. El spune: „Cu aceste comori care nu aşteaptă decât să fie elaborate pentru a constitui o bază mai extinsă în stabilirea istoriei poporului meu, m-am întors în vara lui 1894 în România, după trei ani de studii asidue”[12].

În România, Iorga revine la literatură deoarece nu-şi putuse cultiva interesul pentru aceasta atâta vreme cât fusese în străinătate. Reuşeşte însă să intre aproape imediat în conflict cu revista *Convorbiri Literare*, în privinţa foneticii şi ortografiei limbii române, contrazicându-l chiar pe Bogdan Petriceicu Hasdeu. Relaţiile lui Iorga cu Caragiale şi cu Constantin Dobrogeanu-Gherea (precum şi cu revista acestuia din urma, intitulată *Literatura şi Ştiinţa*) se răcesc şi ele. Publică *Contribuţie la istoria Valahiei în secolul al XVI-lea*, iar în 1897 publică lucrarea în trei volume *Acte şi fragmente privitoare la istoria românilor.* În octombrie 1894 este numit profesor la Catedra de Istorie Universală a Universităţii din Bucureşti. Nu este însă privit cu ochi buni de profesorii Tocilescu şi Urechia, precum nici de Titu Maiorescu care îl vedeau drept „pupilul lui Gherea, protejatul lui Odobescu şi Hasdeu, acel Iorga care scrisese pentru ziarele adversarilor, un om de stânga şi, cel mai rău dintre toate, un intrus venit de la Iaşi.”[13].

Între 1895-1896 a plecat din nou la Veneţia, studiind documente din Arhiva Dogilor. A călătorit din nou la Milano, Genova, Roma, Florenţa, Neapole, Ferrara, Bologna şi Padova. În tot acest timp, Iorga a continuat să publice, făurindu-şi o reputaţie fermă. În 1893 îşi publică lucrarea despre Marchizul Thomas al III-lea de Saluzzo, iar în 1894 cea despre Philippe de Mézières . În 1897, la 26 de ani, Iorga devine membru corespondent al Academiei Române de Ştiinţe. În 1899 publică un articol în *L'Indépendance Roumaine* . Cu acel articol devine punctul focal al vieţii culturale şi politice a României, poziţie care o va menţine întreaga da viaţă şi care îi va atrage şi tragicul sfârşit[14].

[11] N. Iorga, *op. cit.*, p. 197.
[12] *Ibidem*, p. 173.
[13] N. M. Nagy-Talavera, *op. cit.*, pp.62-64.
[14] *Ibidem*, pp. 66-67.

BDD-A22184 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:44 UTC)

Divorţează de prima sa soţie, Maria Tasu, în 1900. În 1901, se căsătoreşte cu cea de-a doua soţie a sa, care îi va deveni sprijin de nădejde de-a lungul întregii cariere, Catinca Bogdan, fiica mai mică a slavistului Ioan Bogdan.

În timpul întrunirii cu intelectualitatea din Iaşi lui Iorga îi vine ideea înfiinţării unui nou ziar care să devină purtătorul de cuvânt al noului spirit naţional. Această ideea se va fructifica însă mult mai târziu sub numele de *Neamul Românesc,* apărut şaisprezece ani mai târziu, pe 10 mai 1906. A. C. Cuza şi alţi naţionalişti făceau parte din personalul de redacţie. Iorga a început să-şi materializeze abordarea naţionalistă cu mult înainte de aceasta[15].

A fondat *Floarea Darurilor* în 1907 ca ramură sămănătoristă a *Neamului Românesc*. În decembrie 1908, a apărut un supliment literar, *Neamul Românesc Literar*. Articolele sale, precum şi atacurile deschise la adresa guvernului şi chiar a regelui declanşează o campanie de ură împortiva sa. Astfel, în 1907, Iorga doreşte cu tot dinadinsul să se întoarcă la Iaşi[16].

În toată această perioadă, Iorga continuă să scrie articole şi să publice volume de istorie, memorialistică, eseistică, colecţii de documente şi studii de arhivă, în cantităţi impresionante. În 1911 devine membru plin al Academiei Române. Tot în acel an scrie şi piesa istorică *Mihai Vitezul*. În 1913, la Congresul Mondial de Istorie de la Londra, Maiorescu, din meschinărie, nu-i acordă lui Iorga permisiunea de a participa ca delegat român, dar acesta participă totuşi şi îşi aminteşte de atmosfera încărcată şi de presentimentele participanţilor despre care va vorbi într-o serie de articole publicate în acel an[17].

În 1916, Iorga devine unul dintre fondatorii Institutului de Studii Est-Europene, iar în 1915 a editat *Revista Istorică* pentru acest institut. Odată cu izbucnirea Primului Război Mondial, Iorga condamnă „patriotismul a la Capşa" şi pledează pentru intrarea României în război. Între 1914 şi 1916 fluxul publicaţiilor lui Iorga scade, acesta fiind antrenat mai degrabă în dezbateri şi polemici politice. În 1916 publică *Politica Externă a lui Carol I* şi *Dreptul la viaţă al statelor mici*. În 1915 publică în franceză *Chestiunea românească în Austria şi Ungaria* şi *Istoria Românilor din Transilvania şi Ungaria*[18].

În primul număr din 1916 a *Neamului Românesc*, Iorga publică un editorial intitulat *Anul hotărâtor*. În august, Brătianu îl invită pe Iorga în cabinetul său, să îl anunţe despre decizia intrării României în război, de partea Antantei. Conflictul lui Iorga cu Brătianu dusese cu câţiva ani mai devreme, la diverse interdicţii privind publicarea lucrărilor lui Iorga, interdicţii pe care Brătianu le ridică cu această ocazie, propunându-i chiar lui Iorga să publice împreună un ziar pentru soldaţii de pe front. Iorga e ironic la adresa aroganţei şi încrederii în sine a lui Brătianu. Acesta, devenise între timp deputat şi pe 27 decembrie 1916 ia cuvântul, sprijinind înaintarea armatelor române spre est. *Să mergem la Odessa!*[19].

Publică un articol intitulat *America lui Lafayette vine în ajutorul Franţei martirizate*, în care apreciază şi aprobă intervenţia americană în război, de partea Antantei. Odată încheiat conflictul militar în 1918, urmează drumul lung al păcii pe plan european. Pe plan intern, România încearcă să îşi revină de pe urma războiului şi să asimileze în acelaşi timp provinciile istorice, Transilvania, Basarabia şi Bucovina, care, în urma conflictului şi pe baza unor mişcări politice proprii, deciseseră să se alipească României, Vechiului Regat. Procesul, atât de unire internă, cât şi cel de recunoaştere al unirii pe plan internaţional de către marele puteri, este deosebit de lung şi anevoios. Pe acest fond, Iorga intervine cu un dublu rol. Pe deoparte, încă din 1897, de când fusese numit la 26 de ani membru corespondent al Academiei Române, acesta îşi construise încet-încet un drum politic, devenind în repetate

[15] *Ibidem*, pp. 60-77.
[16] *Ibidem*, pp. 127-129.
[17] B. Theodorescu, *op. cit.*, p. 156.
[18] N. M. Nagy-Talavera, *op. cit.*, pp. 159-160.
[19] N. Iorga, *op. cit.*, p. 197.

BDD-A22184 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:44 UTC)

rânduri deputat, iar în 1911 îşi înfiinţează chiar propriul partid. Pentru a-şi întări poziţia politică, Iorga divorţase de prima soţie şi se căsătorise cu Catinca Bogdan, a cărei familie îi putea oferi lui Iorga sprijin politic. În ciuda deselor conflicte cu primul ministru Brătianu, pe al cărui tată Iorga îl numea „bătrânul tiran", influenţa politică a lui Iorga nu poate fi nicidecum negată. Totuşi, pe lângă cariera politică pe care Iorga şi-o construise în ultima decadă, el era în primul rând un reputat istoric, bizantolog, medievalist, memorialist, recunoscut şi apreciat pe plan internaţional. Din această dublă poziţie, de politician şi reputat om de cultură, el luptă pentru recunoaşterea unirii pe plan internaţional şi pentru consolidarea acesteia pe plan intern. În *Memoriile* lui Iorga, publicate în 1918, acesta vorbeşte pe larg despre dificultăţile întâmpinate pe plan internaţional pentru recunoaşterea unirii[20].

Între 1918 şi 1923, Iorga face un tur de conferinţe internaţionale vizitând atât universităţile la care studiase sau se documentase în trecut, cât şi toate celelalte mari centre universitare ale Europei: Sorbona, Vienna, Copenhaga, Milano, Roma şi Paris sunt doar câteva din destinaţiile sale. Conferinţele pe care le ţine în această perioadă au ca teme de la chestiunea românească la istoria Bizanţului, la cea a Imperiului Otoman şi a statelor din sud-estul Europei. Acest tur de conferinţe reprezintă efortul istoricului şi omului de cultură Iorga de a face cunoascută problema românească, situaţia din Balcani, precum şi istoria specifică a acestei regiuni, pledând astfel nu numai pentru recunoaşterea internaţională a unirii Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei cu România, cât şi pentru autodeterminarea popoarelor din fostul Imperiu Austro-Ungar. Chiar dacă pe plan internaţional Iorga continua să adune lauri, titluri de *Doctor Honoris Causa*, invitaţii de a face parte din Academii Internaţionale, pe plan intern, începând cu 1922, influenţa lui Iorga scade din ce în ce mai mult. Iar odată cu revenirea lui Brătianu la putere, conflictul dintre acesta şi Iorga se redeschide cu şi mai multă forţă[21]..

Contextul intern şi internaţional era unul destul de dificil. Pe plan internaţional, România reuşise cu greu şi cu mari eforturi să facă recunoscută unirea petrecută la 1918. Pe plan intern, lucrurile stăteau însă cu totul altfel. Deosebirile economice, dar şi cele sociale şi politice dintre provincii deveniseră un obstacol în calea armonizării acestora cu Vechiul Regat, precum şi unele cu altele. Transilvania venea cu o bogată tradiţie politică şi un partid politic influent precum şi o economie mai performantă, pe când Basarabiei şi Bucovinei le lipseau o dezvoltare economică dar şi cultura politică şi o clasă intelectuală ca a acesteia. Pe acest fond, nemulţumirile populaţiei continuă să crească, iar Iorga dezaprobă public şi răstit politicile liberale ale guvernului Brătianu, menite să restarteze economia şi să armonizeze dezacordurile dintre cele trei provincii. În 1922, Iorga făcea parte din opoziţie. Din nefericire, era rupt însă de realitatea românească şi nu era la curent cu apariţia noului naţionalism. Ca şi Hindenburg şi Horthy, Iorga a lăsat tineretul să îi scape printre degete. Scrie un editorial intitulat *Seducerea tineretului*, iar în 1927, când izbucnesc tulburările studenţeşti de la Oradea, nu reuşeşte să-şi dea seama de amplitudinea problemelor şi consideră că cele întâmplate sunt produsul unei „lipse de educaţie". În 1923, Iorga a ţinut o conferinţă la Ateneu în care încearcă să facă apel la tineret dar este huiduit. Conflictul acestuia cu A. C. Cuza a continuat în mod public, acesta acuzându-l pe Iorga de fraudă şi diverse infracţiuni financiare şi tertipuri cu membrul Adunării Naţionale, Aristide Blank[22].

Iorga înfiinţează şcoli în Italia şi în Franţa pentru studenţii români, cu sine în centrul tuturor activităţilor acestora. În 1924 convoacă la Bucureşti primul Congres Internaţional de Studii Bizantine, iar tot în acelaşi an fondează revista *Byzation*. Al Doilea Congres Internaţional de Studii Bizantine are loc la Belgrad în 1928. Participă la *Congresele*

[20] B. Theodorescu, *op. cit.*, pp. 291-294.

[21] *Ibidem*, pp. 294-296.

[22] Pamfil Şeicariu, *Nicolae Iorga*, Bucureşti, Editura Tritonic, 2005, pp. 123-127.

BDD-A22184 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:44 UTC)

Internaţionale de Istorie din 1929 de la Bruxelles şi din 1930, de la Cambridge. Perioada interbelică a fost marcată pentru Iorga de numeroase conferinţe peste hotare care se încadrează oarecum în *Sistemul de la Versailles* şi care îi permit să îşi continue strădania de o viaţă: să facă România cunoscută peste hotare. De asemenea, dragostea lui Iorga pentru Franţa unde a studiat, se manifestă deseori în articole şi editoriale publicate în *Neamul Românesc*, în conferinţele ţinute peste hotare în care aducea elogii Sistemului de la Versailles, precum şi de câte ori se adresa din calitatea sa de purtător de cuvânt al Adunării Naţionale, dar şi prin neîncrederea pe care o manifesta în fostele Puteri Centrale, mai cu seamă Germania[23].

În anii ’20, Iorga a continuat să îşi publice opiniile politice precum şi crezul cultural în *Neamul Românească*, chiar dacă acesta a fost suspendat de câteva ori, reluându-şi mereu activitatea, la puţină vreme după suspendare. Lupta lui Iorga se purta pe toate fronturile: lupta împotriva corupţiei, a alcoolismului, a pornografiei, a tuturor exceselor. Puritanul Iorga propovăduia o moderaţie în toate. Continua de asemenea să editeze suplimentul apărut în 1912, *Neamul Românesc pentu popor*. După părearea lui Iorga, ţărănimea românească avea nevoie de protecţie dar, din păcate, *Neamul Românesc pentru popor* era puţin accesibil marelor mase ale ţărănimii, care erau aproape în întregime analfabete şi care aveau acces mult mai uşor la ziarele şi pamfletele anti-semite publicate de A. C. Cuza şi de discipolii săi. Între 1922 şi 1928, în timpul guvernării liberale, participarea politică a lui Iorga a fost aproape inexistentă, el însuşi considerându-se „un om mort din punct de vedere politic”[24].

Odată cu exilarea lui Carol, pusă la cale de clanul Brătianu, Iorga suferă o altă grea lovitură, deoarece nutrea o reală simpatie pentru prinţ. Atunci când la doar şase ani prinţul Mihai devine rege, Iorga scria: „Carol trebuie să se reîntoarcă în ţară, să fie alături de soţia şi de fiul său. Acest lucru a devenit o chestiune de credinţă pentru conştiinţa sa”. Îm mod interesant însă, sprijinul politic pentru revigorarea carierei lui Iorga a venit din partea ţărănistului Iuliu Maniu. Adunarea Naţională convocată de acesta în 1928 a pus capăt politicilor liberale precum şi guvernului condus de Vintilă Brătianu. Maniu şi Iorga au avut o soartă comună. Amândoi erau de o integritate ireproşabilă, amândoi erau lipsiţi de abilităţi politice şi erau inflexibili în privinţa idealurilor lor. Însă nu studenţii de la *Noul naţionalism* constituiau adevăratul pericol pentru frageda democraţie românească, după cum credea Iorga, ci Marea Depresiune care şi-a arătat colţii odată cu crahul Bursei din New York. La începutul lui 1930, Iorga întreprinde o călătorie importantă în Statele Unite[25].

Odată cu 1932, cariera politică a lui Iorga ia din nou avânt, dar, în acelaşi timp, omul de cultură, criticul, istoricul Iorga începe să fie depăşit de vremuri. Viziunea sa istorică, niciodată contestată până atunci, îşi găseşte detractorii în intelectualii noii şcoli care se conturează la începutul anilor ’30. De asemenea, în planul istoriei literare, Iorga se oprise la câţiva autori de la începutul veacului al XX-lea, iar pe fondul apariţiei noii critici fenomenologice, structuraliste sau chiar psihanaliste, modelul său de critică şi istorie literară devenise depăşit.

Totuşi, pe plan politic, cariera lui Iorga începea să înflorească din nou. Deceniul al treilea al secolului trecut, *Deceniul decăderii* după cum îl numesc unii istorici, se deschide cu reîntoarcerea şi reinstalarea pe tron a prinţului Carol II, pentru care Iorga manifesta o veritabilă şi genuină afecţiune. Carol credea însă în fascism. Se reîntorsese cu intenţia fermă de a desfiinţa sistemul parlamentar şi de a instaura o dictatură ca cele pe care le văzuze în timpul exilului său impus de Brătieni: cea alui Musollini din Italia şi pe cea a lui Hitler din

[23] *Ibidem*, pp. 236-237.
[24] N. Iorga, *op. cit.*, p. 237.
[25] N. M. Nagy-Talavera, *op.cit.*, pp. 239-240.

BDD-A22184 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:44 UTC)

Germania. În perioada aceea, Iorga şi-a pierdut credinţa. Nu în democraţie ci în relevanţa instituţiilor democratice pentru problema românească[26].

Această perioadă a fost marcată de o serie de atacuri directe ale lui Iorga la adresa lui Iuliu Maniu, la care acesta răspundea cu apatie. Maniu demisionase în 1930, la întoarcerea în ţară a *Duduiei* Lupescu, amanta regelui Carol al II-lea. Pe 18 aprilie 1931, la zece luni de la întoarcerea regelui Carol în România şi în ziua căderii regelui Alfonso al XIII-lea al Spaniei, Nicolae Iorga devenea prim-ministru al României. Din această poziţie, Iorga continuă să creadă în soluţia sămănatoristă. Marea Criză discreditase democraţia din punct de vedere economic. Iar căutarea unor soluţii facile la efectele acesteia au dus la apariţia pe cerul Europei de sud-est a *Curcubeului fascist*. Politizarea reducea însă viaţa politică din România la o agitaţie sterilă si lipsită de substanţă[27].

Din poziţia sa de prim-ministru, Iorga încercă să ajute ţărănimea cu o serie de legi şi dă şi o serie de decrete şi legi privind învăţământul şi minorităţile. Nepriceperea sa politică dar şi lipsa unor fonduri adecvate vor face ca vasta majoritate a acestor legi şi decrete să fie inaplicabile. În timpul guvernării lui Iorga, ororile colectivizării ruseşti ating apogeul. Frustrat de neputinţa sa, in ciuda poziţiei sale de prim ministru, precum şi înfuriat de atitudinea Rusiei staliniste, la sfârşitul lunii mai în 1932, Iorga şi-a dat demisia. Cadourile scumpe oferite de regele Carol al II-lea pentru ziua sa de naştere nu au fost o consolare.

În 1933, bibliotecarul său, Barbu Theodorescu publică o biografie sa sa, pe care nici Iorga, nici soţia sa nu o vor aprecia, socotind-o voit măgulitoare şi selectivă. În replică, îşi publică autobiografia, *O viaţă de om aşa cum a fost*, pe care a scris-o în trei luni. Tot în aceste trei luni, Iorga scrie şi o biografie paralelă, referitoare la cariera sa politică, *Supt trei regi*, şi trei cărţi despre administraţia sa şi urmările acesteia: *Credinţa mea*, în care îşi spune crezul politic şi cultural, *Doi ani de restauraţie*, în care vorbeşte de Carol al II-lea şi *Isprava*, în care vorbeşte strict de activitatea sa ca prim-ministru[28].

Pe fondul instabilităţii politice generate de situaţia internaţională, de imposibilitatea menţinerii unui guvern (lui Iorga i-au urmat ca primi-miniştrii Alexandru Vaida-Voievod şi fostul său aliat, Iuliu Maniu) şi cu sprijinul tacit al regelui Carol al II-lea, el însuşi nutrind simpatii fasciste, lua naştere şi creştea în influenţă *Legiunea Arhanghelului Mihai*, o grupare extremistă şi naţionalistă, sub conducerea Căpitanului Corneliu Zelea-Codreanu. Deşi legionarii, în frunte cu liderul lor, afirmă cu tărie că au fost inspiraţi de naţionalismul lui Iorga, acesta neagă în mod repetat orice legătură cu această grupare, fiind deranjat de violenţa şi de misticismul acestora (Iorga declarase în repetate rânduri că religia în general şi ortodoxismul în special, sunt doar nişte forme goale de conţinut[29].

Iorga se va identifica însă tot mai mult, cu a doua Camarilă Regală, în ciuda simpatiilor naziste ale regelui Carol al II-lea. Decizia era unanimă că înainte de orice acţiune externă, România era nevoită să îşi regleze mai întâi gravul dezechilibru intern şi corespundea cu concepţia politică a lui Iorga. Guvernul neo-liberal condus de George Tătărăscu colabora atât cu regele cât şi cu Garda de Fier, care devenise între timp una din cele mai importante forţe politice din România. Date fiind democraţia ineficientă, radicalismul dreptei (adică Legiunea şi Hitler) şi pe cel al stângii (adică Stalin), Iorga a devenit un naţionalist conservator, militant pentru supravieţuirea lumii sale, gen secolul al XIX-lea, precum şi al României Mari. Această atitudine marchează şi începutul contestării metodelor sale de istoric, critic şi nu în ultimul rând, istoric literar. Este acuzat că este învechit, incapabil de progres şi

[26] *Ibidem*, pp. 269-279.
[27] *Ibidem*, pp. 284-287.
[28] *Ibidem*, pp. 284-287.
[29] *Ibidem*, pp. 300-309.

BDD-A22184 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:44 UTC)

nedoritor de a ţine pasul cu timpurile. Locul în Senat îi era acordat automat şi era ascultat cu respect, era la urma urmei *Învăţătorul Naţiunii.*

Prin 1936, atât Iorga cât şi o mare parte a românilor se aflau într-o accentuată stare de confuzie politică. Democraţia occidentală devenise irelevantă, iar încă din 1933 Iorga ceruse instituirea unui regim creativ. Viziunea lui Iorga în politică, precum şi cea istorică, se baza pe principiul evoluţiei organice, trecutul neputând fii explicat mecanic, numai ca o înregistrare a unei serii de evenimente. Iorga considera istoria românilor drept o luptă permanentă pentru păstrarea şi propăşirea caracterului naţional, ceea ce era parte integrantă şi esenţială a naţionalismului său cultural, care proslăvea ideile şi valorile naţionale, precum şi o limbă naţională[30].

Pe plan internaţional însă, Sistemul de la Versailles pe care Iorga îl slăvise în conferinţe, articole şi volumele sale, se năruia peste tot în Europa lui 1937. În acest an, Iorga ia o atitudine decisivă împotriva partidelor politice şi împotriva democraţiei din România. El nu considera instituţiile democratice din România ca fiind rezultatul unui proces organic, ci nişte *făcături*. El nu s-a abătut niciodată de la atitudinea sa contrară în ceea ce priveşte curentele moderne de artă, pe care le considera neplăcute şi inutile, mai cu seamă manifestările acestora în literatură. În acelaşi timp, relaţia acestuia cu Garda de Fier devenise foarte încordată. Deşi Garda declarase că îşi trăgea crezul din naţionalismul marelui istoric, acesta se dezisese în repetate rânduri de orice legătură cu membrii acesteia. Cel mai cunoscut conflict al lui Iorga cu Garda va fi cel cu Căpitanul Corneliu Zelea-Codreanu, pe care Iorga îl acuzaze de calomnie şi care făcuse chiar câteva luni de închisoare în urma procesului intentat de acesta. Acest conflict va fi cel care îi va pecetlui soarta lui Iorga. Primul atentat la viaţa acestuia din partea Gărzii se petrece în 1936. Acesta eşuează şi din 1937 încolo Iorga devine tot mai vocal împotriva Gărzii, a crezului acesteia şi a membrilor săi cei mai marcanţi. Legiunea şi mai ales liderul său se bucurau de simpatia personală a lui Hitler, lucru care n-a făcut decât să crească antipatia şi atacurile publice ale lui Iorga la adresa acestora[31].

În 1938, odată cu instalarea dictaturii personale a regelui Carol al II-lea, partidele politice sunt suspendate. Iorga a devenit din nou ministru fără portofoliu şi a salutat instalarea dictaturii regale: „o veche dorinţă a regelui urma să fie împlinită”[32].

Dacă el s-a aşteptat la un regim creativ, dictatura regală nu avea să fie aşa ceva. A cooperat însă cu acest regim, deorece îl identifica cu supravieţuirea României Mari. Dar nu guvernul ci Camarila Regală conducea ţara, prin persoana regelui Carol al II-lea, a *Duduiei* Elena Lupescu împreună cu Ernest Urdăreanu, Armand Călinescu şi industriaşii Malaxa şi Auşnit. Prim-ministrul Armand Călinescu căuta un motiv pentru a reduce influenţa Gărzii de Fier şi a o interzice ca organizaţie şi acesta i-a fost acordat de Iorga care printr-un articol violent la adresa Gărzii declanşează reacţia lui Corneliu Zelea-Codreanu, acesta răspunzându-i lui Iorga în două scrisori, în care îl jigneşte. Călinescu profită şi îl aduce pe Codreanu în faţa tribunalului pentru „lovitură de ministru” şi dă lovitura de graţie Gărzii, arestând cei mai importanţi membrii ai acesteia şi percheziţionând peste treizeci de mii de case. Ultimul editorial a lui Iorga la adresa Gărzii este intitulat *Jos cu noua religie a urii*. Procesul vieţii politice a lui Iorga, început cu 40 de ani în urmă, cu articolul publicat în *L'Indépendance Roumaine*, se încheie astfel cu doborârea Gărzii şi condamnarea lui Codreanu, la care Iorga a participat fără ştire sau voinţă, fiind manipulat abil de către regele Carol al II-lea prin persoana primului-ministru, Armand Călinescu, printr-un atac la orgoliul şi vanitatea sa. Călinescu îl foloseşte pe Iorga şi prestigiul acestuia drept instrument împotriva Gărzii de Fier. Această acţiune va fi însă cea care le va pecetlui soarta amândurora. Ambii vor

[30] *Ibidem,* p. 305.
[31] *Ibidem,* pp. 309-312.
[32] *Ibidem,* pp. 378-381.

BDD-A22184 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:44 UTC)

sfârşi asasinaţi de legionari. La 21 septembrie 1939, câţiva membrii ai Gărzii prind într-o ambuscadă maşina lui Armand Călinescu şi acesta este împuşcat mortal[33].

Iorga mai rezistă o vreme. În momentul izbucnirii celui De-Al Doilea Război Mondial, acesta scrie un articol foarte important în care îşi reafirmă credinţa în *Gloriosul nostru secol al XIX-lea*. Gîndurile lui Iorga se îndreptau spre naţiunile mici, absorbite şi asimilate rapid de Blitzkriegul declanşat de Hitler. În toamna lui 1938-1939 se îmbolnăveşte soţia sa, iar fiul şi fiica sa încep să îşi publice primele articole în *Neamul Românesc*. Iorga simte că a lăsat deja o moştenire extrem de importantă. La 11 octombrie 1940, îşi anunţă retragerea din postul de profesor la Universitatea din Bucureşti şi se dedică exclusiv muncii de cercetare, continuând să publice eseuri, studii şi memorialistică. În noiembrie 1940, la mai bine de un an de la asasinarea lui Armand Călinescu, Iorga calcă pe urmele acestuia, fiind asasinat de legionari. La fel ca şi Călinescu, este prins într-o ambuscadă şi împuşcat de peste patruzeci de ori[34].

Moartea lui Iorga generează un val de rumoare internaţional şi zeci de scrisori de condoleanţe se adună din toate colţurile lumii.

Personalitatea şi opera lui Iorga au lăsat o impresie de netăgăduit în istoria şi în destinul României. De pe poziţia sa de istoric, critic, memorialist, eseist, om politic şi om de cultură, Iorga a încercat mereu să instaureze crezul său: secolul al XIX-lea este secolul cel mai potrivit şi o revenire la valorile acestuia este de dorit pentru o tânără naţiune care abia acum începe să-şi scrie destinul istoric singular, cum era România acelor vremuri. Orgoliul, vanitatea şi temperamentul l-au pus uneori în conflict cu alţi mari oameni de cultură ai momentului, de la Titu Maiorescu la Eugen Lovinescu, căruia i-a refuzat o carieră universitară şi Lucian Blaga, care din cauza conflictelor cu Iorga a putut fi introdus în Academie doar pe uşa din dos, într-un moment în care Iorga lipsea din motive de sănătate până la P.P Panaitescu cu care a intrat în conflict în ceea ce priveşte felul de a scrie istorie şi condiţia istoricului. A mai avut defectul de a se înconjura de mediocrităţi, fiind mereu într-o relaţie încordată cu celelalte mari nume ale culturii româneşti. Intuiţia valorilor, Iorga a avut-o la cel mai înalt nivel, chiar dacă această facultate a fost uneori tulburată, abătută, împinsă la concesii sau de-a dreptul anulată atunci când a fost transformată în motiv de gelozie deformatoare. Nu e mai puţin adevărat însă, că de cele mai multe ori, a funcţionat infailibil. Trebuie făcută însă o deosebire între intuiţia valorilor limitată strict la valoarea estetică şi între perspectiva mai largă în care, pe lângă valoarea estetică, se mai au în vedere şi funcţia etică sau culturală a unei activităţi umane. Din acest punct de vedere, simţul valorilor funcţiona la Iorga în acelaşi fel în care a funcţionat la eternul său model, Titu Maiorescu. Şi pentru Maiorescu şi pentru Iorga existau două categorii de valori: unele care îşi urmau traiectoria la mare înălţime, marcând prin prezenţa lor epoca, altele care alcătuiau soldaţii de rând ai unei bătălii culturale generale, care nu se putea totuşi duce fără această armată cvasi-anonimă destinată a pieri în şanţul uitării[35]..

Deşi a avut o lungă carieră politică ca deputat, senator, purtător de cuvânt al Adunării Naţionale şi mai apoi chiar prim-ministru şi ministru în două din guvernele lui Carol al II-lea, abilităţile politice ale acestuia sunt mai degrabă mediocre, în ciuda faptului că era un conferenţiar şi un orator desăvârşit. Opera sa imensă care cuprinde peste douzeci de mii de articole si peste o mie două sute de volume, munca sa neobosită pentru afirmarea şi recunoaşterea României pe plan internaţional, rolul pe care l-a avut în învăţământ precum şi poziţia de far al culturii în Europa de sud-est, toate acestea fac din Iorga una din cele mai de seamă personalităţi din istoria culturală românească.

[33] Mihai Stoian, *Moartea unui savant,* Editura Eminescu, Bucureşti, 1975, pp. 40-47.

[34] *Ibidem,* pp. 47-48.

[35] Dan Zamfirescu, *N. Iorga- etape către o monografie,* Editura Eminescu, Bucureşti, 1981, pp. 88-91.

BDD-A22184 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:44 UTC)

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Iorga, Nicolae; *O viaţă de om aşa cum a fost,* Editura Minerva, Bucureşti, 1972.
2. Nagy-Talavera, Nicholas M.; *N. Iorga-o biografie,* Institutul European, Bucureşti, 1999.
3. Stoian, Mihai; *Moartea unui savant,* Editura Eminescu, Bucureşti, 1975.
4. Şeicariu, Pamfil; *Nicolae Iorga*, Bucureşti, Editura Tritonic, 2005.
5. Theodorescu, Barbu; *Nicolae Iorga,* Editura Tineretului, Bucureşti, 1968.
6. Zamfirescu, Dan; *N. Iorga- Etape către o monografie,* Editura Eminescu, Bucureşti, 1981.

BDD-A22184 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:44 UTC)